

Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości

18-letni Adam Nowak wraz z kolegami postanowił pójść na koncert znanego rockowego zespołu. Przyszli na stadion, na którym miał odbyć się koncert, nieco wcześniej, ponieważ chcieli zająć dobre miejsca. Na szczęście organizatorzy zadbali o stosowne zaopatrzenie, więc oczekiwanie na początek koncertu panowie umilali sobie, pijąc piwo. Adam Nowak wypił dwa duże piwa; nie chciał więcej pić, ponieważ przyjechał samochodem i zamierzał nim wrócić do domu. Ale się ugiął pod namową kolegów i wypił jeszcze dwa piwa. Po koncercie zastanawiał się przez chwilę nad pozostawieniem samochodu na parkingu i powrotem do domu pieszo. Kumpel – 16-letni Jan – wyśmiał go. Powiedział, żeby się nie wygłupiał, pojechał samochodem i przy okazji odwiózł go do domu. Przekonał Adama, że po kilku godzinach na pewno stężenie alkoholu we krwi nie jest bardzo duże, bo przecież „nic nie widać”. A poza tym, skoro czuje się dobrze, to co komu szkodzi, że będzie prowadził z promilami. Adam Nowak „odpalił” samochód i wyruszył do domu. Miał pecha; po przejechaniu 200 m został zatrzymany przez patrol policji. „Dmuchnął” w alkomat i okazało się, że stężenie alkoholu w wydychanym powietrzu wynosiło 0,28 mg/l. Policjanci chcieli zatrzymać mu prawo jazdy i dokumenty samochodu, na co Adam nie wyraził zgody – samochód był mu potrzebny przy wykonywaniu pracy. Zdenerwował się bardzo i wyrwał policjantowi z ręki swoje dokumenty. Policjant, wyprowadzony z równowagi bezczelnością młodego człowieka, postanowił dać mu nauczkę i zadecydował o zatrzymaniu Adama.

1. Czy Adam w rzeczywistości dopuścił się czynu zabronionego?
  - Gdzie szukać odpowiedzi na powyższe pytanie?
  - Jak czytać przepisy Kodeksu karnego?
  - Jakie znaczenie ma fakt ukończenia przez Adama 17 roku życia?
2. Czy gdyby Adam tylko przekręcił kluczyk, to czy też popełniłby przestępstwo?
3. Czy Jan popełnił przestępstwo?
4. Czy policjant mógł zatrzymać Adama?
5. Czy policjant mógł zabrać mu dokumenty?
6. Od kogo Adam mógł uzyskać pomoc i co musiałby zrobić, aby ją otrzymać?
7. Jaka reakcja państwa na popełniony czyn zabroniony byłaby dla niego najkorzystniejsza?

1. Czy Adam w rzeczywistości dopuścił się czynu zabronionego?

Odpowiedź na pytanie, czy dane zachowanie było przestępstwem, można uzyskać, czytając przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553, dalej: k.k.), szczególnie przepisy części szczególnej tego aktu normatywnego. Zawarty jest w nich bowiem opis zachowania zabronionego pod groźbą kary. Przepisy kodeksu karnego opisują najbardziej „typowe” przestępstwa, związane z funkcjonowaniem jednostki w danej społeczności i z ochroną najbardziej podstawowych dóbr prawnych, takich jak życie, zdrowie, bezpieczeństwo w komunikacji, mienie, wolność seksualna itp. W przypadku, w którym dane zachowanie stanowi naruszenie zakazów wyartykułowanych w ustawach szczególnych, o tym, czy ma ono charakter przestępny, będą decydowały przepisy tych ustaw. W końcowej części ustawy przed przepisami przejściowymi bardzo często znajduje się rozdział zatytułowany „Przepisy karne”. O ile w Kodeksie karnym uregulowane są same przestępstwa (w ustawie z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń – same wykroczenia, czyli czyny zabronione o dużo mniejszym stopniu społecznej szkodliwości, za których popełnienie może zostać orzeczona co najwyżej kara aresztu, ale też mandat, i które nie są wpisywane do Krajowego Rejestru Karnego), o tyle w ustawach regulujących daną dziedzinę życia trudno czasami jednoznacznie stwierdzić, czy dany czyn był przestępstwem, czy wykroczeniem. Decydujące znaczenie ma zagrożenie: w przypadku kary pozbawienia wolności na pewno mamy do czynienia z przestępstwem, przy karze aresztu – z wykroczeniem, a w przypadku zagrożenia grzywną (bez podania jej wysokości) – o fakcie, czy zachowanie jest przestępstwem, czy wykroczeniem zadecyduje wskazany w ustawie tryb ścigania. W związku z tym przy zachowaniach zagrożonych wyłącznie grzywną trzeba szukać przepisu, w którym będzie wskazany tryb ścigania; jeżeli przepis stanowi, że dany czyn ścigany jest w trybie ustawy o postępowaniu w sprawach o wykroczenie, to mamy do czynienia z wykroczeniem; w przeciwnym razie – szczególnie przy zagrożeniu grzywną w wysokości przekraczającej 5000 zł – jest to przestępstwo.

Przystępując do oceny stanu faktycznego, w pierwszej kolejności należy zauważyć, że w Kodeksie karnym, w części szczególnej, w rozdz. zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji”, znajduje się art. 178 a § 1, który brzmi:

Kto, znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, prowadzi pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Podobne zachowanie opisane jest też w art. 87 § 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 2015.0.1094). Zgodnie z tym przepisem:

Kto, znajdując się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka, prowadzi pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, podlega karze aresztu albo grzywny nie niższej niż 50 złotych.

Oba te przepisy opisują zachowanie polegające na prowadzeniu pojazdu mechanicznego (samochodu, motocykla) po spożyciu alkoholu. Przy czym nie ma najmniejszego znaczenia, jaki alkohol zostanie spożyty, istotny jest poziom alkoholu we krwi (w wydychanym powietrzu). Różnica pomiędzy tymi dwoma zachowaniami – relewantna z perspektywy ocenianego stanu faktycznego – sprowadza się do tego, że art. 178a k.k. opisuje prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości, a 87 § 1 k.w. w stanie po spożyciu alkoholu. Adam Nowak prowadził pojazd mechaniczny po wypiciu kilku kufli piwa, przy stężeniu alkoholu w wydychanym powietrzu wynoszącym – jak się okazało – 0,28 mg/l. Pytanie, jakie należy sobie postawić, brzmi: czy taka zawartość alkoholu uzasadnia twierdzenie, że mamy do czynienia ze stanem nietrzeźwości (i najprawdopodobniej z przestępstwem), czy też tylko z tzw. stanem po spożyciu alkoholu i jedynie z wykroczeniem. Podkreślić należy, że żaden z cytowanych terminów nie ma w języku potocznym dokładnie określonego zakresu desygnatów. Jeżeli w przepisie użyty jest zwrot, którego treść jest trudna jednoznacznie do ustalenia, trzeba zbadać, czy nie zostało ono zdefiniowane w słowniczku ustawowym (np. w rozdz. XIV k.k.) lub też sięgnąć do orzecznictwa sądów powszechnych lub Sądu Najwyższego (najłatwiejszy dostęp za pomocą serwisów internetowych).

W omawianym przykładzie termin „stan nietrzeźwości” został zdefiniowany w art. 115 § 16 k.k. Zgodnie z tym przepisem:

Stan nietrzeźwości w rozumieniu tego kodeksu zachodzi, gdy: zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość lub zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość.

Stan po spożyciu alkoholu – zdefiniowany jest w art. 46 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Zgodnie z tym przepisem:

Stan po użyciu alkoholu zachodzi, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosiła od 0,2 do 0,5‰; albo w przypadku obecności w wydychanym powietrzu od 0,1 mg do 0,25 mg alkoholu w 1 dm³.

Stężenie alkoholu w wydychanym powietrzu u Adama Nowaka wynosiło 0,28 mg/l, a więc prowadził pojazd mechaniczny w stanie nietrzeźwości. Jego zachowanie jest zatem zgodne z opisem zawartym w art. 178a § 1 k.k. Czy oznacza to automatycznie, że dopuścił się on przestępstwa?

Odpowiedź na powyższe pytanie jest negatywna, z tego powodu, że każdy czyn zabroniony opisany w przepisach karnych ma swoją stronę przedmiotową – opis zachowania, oraz podmiotową – opis nastawienia psychicznego sprawcy do tego zachowania. Problem polega na tym, że w przepisach zawierających opis zachowania zabronionego pod groźbą kary stosunkowo często brak jest wskazania na to, jakie musi być nastawienie psychiczne sprawcy do czynu (czy sprawca ma umyślnie popełnić swój czyn, czy wystarczy dla odpowiedzialności karnej nieumyślność). W omawianej sytuacji należy zastanowić się, czy sprawca dla po-

pełnienia przestępstwa musi mieć świadomość tego, że jest w stanie nietrzeźwości, czy wystarczy, aby był ten stan obiektywnie przewidywalny. Odpowiedź na powyższe pytanie daje art. 8 k.k., zgodnie z którym dane przestępstwo można popełnić nieumyślnie tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Oznacza to, że gdy nie ma w przepisie części szczególnej wskazania na nastawienie psychiczne sprawcy do czynu, można ten czyn popełnić jedynie umyślnie. W art. 178a k.k. nie ma tzw. klauzuli nieumyślności (wskazania, że sprawca ma nieumyślnie prowadzić pojazd w stanie nietrzeźwości), a więc jest to przestępstwo, które można popełnić jedynie umyślnie. Ze stanu faktycznego zresztą wynika, że Adam miał świadomość tego, iż jest w stanie nietrzeźwości, tak więc zrealizował swoim zachowaniem wszystkie znamiona typu czynu zabronionego.

2. Dla odpowiedzialności karnej Adama fakt ukończenia przez niego 18 roku życia w czasie prowadzenia pojazdu ma zasadnicze znaczenie. Zgodnie z art. 10 § 1 k.k., aby odpowiadać za przestępstwo, trzeba mieć ukończony 17 rok życia w czasie czynu (nie ma znaczenia, ile ma się lat w momencie orzekania o odpowiedzialności karnej).

3. Zachowania stanowiące czyny zabronione pod groźbą kary opisane są w Kodeksie karnym w taki sposób, że czasami trzeba połączyć dwa przepisy, aby uzyskać informacje na temat tego, jakie zachowanie jest przestępne. Bardzo często jeden z tych przepisów zawarty jest w części ogólnej Kodeksu karnego, a drugi w części szczególnej. Aby odpowiedzieć na pytanie, czy Adam Nowak popełniłby czyn zabroniony w sytuacji, w której tylko uruchomiłby samochód, nie można ograniczyć się jedynie do analizy przepisów zawartych w części szczególnej Kodeksu karnego, ale także przejrzeć przepisy części ogólnej k.k. Zgodnie z art. 13 § 1. k.k.: „Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje”. Połączenie art. 13 § 1 i art. 178a k.k. daje podstawy do stwierdzenia, że czynem zabronionym jest także zachowanie bezpośrednio zmierzające do prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości, a zatem uruchomienie pojazdu.

4. Jan namawiał kolegę, aby kierował samochodem, wiedząc, że kolega wypił kilka dużych piw. Analiza przepisów części szczególnej k.k. prowadzić mogłaby do wniosku, że jego zachowanie jest bezkarne. Nie znajdziemy tam bowiem opisu wskazującego na to, że czynem zabronionym jest namawianie kogoś do popełnienia przestępstwa. Pamiętać jednak należy, że fragmenty tych opisów zawarte są w części ogólnej k.k. I niekiedy dopiero łączne odczytanie dwóch przepisów pozwala nam odpowiedzieć na pytanie, czy dana osoba popełniła czyn zabroniony. Tak będzie też w tym przypadku. Zgodnie z art. 18 § 2 k.k.: „Odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego”.

Połączenie treści art. 18 § 2 k.k. z art. 178a § 1 k.k. pozwala nam przyjąć, że czynem zabronionym jest także nakłanianie innej osoby do prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości (przy świadomości, że jest ona nietrzeźwa). Co istotne, przestępstwo jest dokonane w momencie, w którym osoba nakłaniana wyraziła zgodę na podjęcie zachowania, do którego była namawiana. Nie musi ona nic

innego robić. Oznaczać to może, że nakłaniający popełni czyn zabroniony (bo nakłonił już do popełnienia czynu zabronionego), a ten, który był nakłaniany, jeszcze nie – bo tylko zamierzał prowadzić pojazd, a sam zamiar jest niekaralny. Nie oznacza to jednak, że Jan w omawianym stanie faktycznym popełnił przestępstwo. Z opisu wynika bowiem, że nie miał on ukończonego 16 roku życia w czasie czynu. Zgodnie ze wspomnianym już art. 10 § 1 k.k. dla przypisania odpowiedzialności za przestępstwo zasadniczo trzeba mieć ukończone 17 lat w czasie popełnienia przestępstwa. Odpowiedzialność karna po ukończeniu 15 roku życia jest wprawdzie możliwa na podstawie k.k., ale tylko w przypadku poważnych przestępstw (enumeratywnie wymienionych w art. 10 § 2 k.k. – podżeganie do przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości nie zostało tam wskazane).

5. Odpowiadając na pytanie, czy policjant mógł zatrzymać Adama Nowaka, należy sięgnąć do przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.), gdzie opisane zostały środki, jakie policja może podjąć w przypadku, w którym podejrzewa daną osobę o popełnienie przestępstwa. Zgodnie z art. 244 § 1 k.p.k.:

Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo, a zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa bądź też nie można ustalić jej tożsamości albo istnieją przesłanki do przeprowadzenia przeciwko tej osobie postępowania w trybie przyspieszonym.

Ze wskazanego stanu faktycznego wynika jednak, że powodem zatrzymania była chęć odegrania się policjanta na Adamie, który nie chciał oddać prawa jazdy. Jeżeli zatrzymanie nie spełnia przesłanek opisanych w art. 244 § 1 k.p.k., można wnieść zażalenie do sądu rejonowego miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania, który również niezwłocznie je rozpoznaje (art. 246 k.p.k.). W przypadku niewątpliwie niesłusznego zatrzymania można się także domagać odszkodowania lub zadośćuczynienia (art. 522 § 4 k.p.k.).

6. Powodów, dla których można kierowcy odebrać prawo jazdy oraz dowód rejestracyjny, należy szukać w ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2012 r., poz. 1137). W art. 132 ustawy wskazane są przyczyny zatrzymania dowodu rejestracyjnego i, co istotne, związane są one ze stanem pojazdu, a nie z osobą kierującego pojazdem. Tak więc policja nie miała prawa domagać się od Adama oddania dowodu rejestracyjnego. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku prawa jazdy, którego zatrzymanie (zgodnie z art. 135 pkt 1a ustawy) może nastąpić w razie uzasadnionego podejrzenia, że osoba kierująca znajduje się w stanie nietrzeźwości lub w stanie po użyciu alkoholu albo środka działającego podobnie do alkoholu. Ponieważ badanie alkomatem wykazało, że Adam znajduje się w stanie nietrzeźwości, był zobowiązany do przekazania prawa jazdy policjantowi.

7. W postępowaniu karnym osobie podejrzanej o popełnienie przestępstwa przysługuje prawo skorzystania z pomocy obrońcy. W przypadku złej sytuacji finansowej podejrzanego może on żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu,

jeżeli w sposób należyty wykaze, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (art. 78 § 1 k.p.k.). Zanim jednak sprawca zwróci się o obrońcę na tej podstawie, warto sprawdzić, czy nie przysługuje mu obrona obligatoryjna. Wykazanie złej sytuacji finansowej może bowiem niekiedy rodzić trudności. Zgodnie z art. 79 § 1 k.p.k.:

§ 1. W postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli:

- 1) nie ukończył 18 lat,
- 2) jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- 3) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona,
- 4) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny.

§ 2. Oskarżony musi mieć obrońcę również wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

Gdyby Adam Nowak nie miał ukończonego 18 roku życia, to prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznaczyłby mu zarządzeniem obrońcę z urzędu. Pojawia się pytanie, co może zrobić sprawca, jeżeli „nie podoba” mu się wyznaczony przez sąd adwokat, tzn. nie ma zaufania do sposobu jego działania. W takich sytuacjach powinien on złożyć do sądu wnioski o wyznaczenie nowego obrońcy w miejsce dotychczasowego. Wniosek ten powinien być jednak dobrze uzasadniony, dlatego że zasadniczo wyznaczenie nowego obrońcy może nastąpić tylko wyjątkowo. Powodem, dla którego można złożyć taki wniosek, jest różnica zdań dotyczących sposobu obrony, ale pod warunkiem, że dotyczy kwestii istotnych dla linii obrony.

8. W opisywanym stanie faktycznym nie budzi wątpliwości, że Adam rzeczywiście prowadził pojazd w stanie nietrzeźwości. Jak już wspomniano, miał ukończony 17 rok życia w czasie czynu, nie wynika także ze stanu faktycznego, aby był niepoczytalny, więc można mu przypisać winę. Postawić sobie należy pytanie, co zrobić w sytuacji, w której sprawca wie, że nie będzie problemu z wykazaniem, że dopuścił się przestępstwa. Pamiętać bowiem należy, że popełnienie przestępstwa nie oznacza bynajmniej automatycznie skazania sprawcy, a nawet przy skazaniu zwracać należy uwagę na jego konsekwencje i to niezwiązane tylko z wymierzoną sprawcy karą. Skazanie za przestępstwo oznacza bowiem wpis w Krajowym Rejestrze Karnym. W wielu przypadkach blokuje on możliwość ubiegania się o konkretne zatrudnienie. Przykładowo, osoba skazana za przestępstwo umyślne nie uzyska licencji pracownika ochrony fizycznej. Z tej perspektywy istotne jest też, aby ten wpis jak najszybciej został usunięty, co możliwe będzie w przypadku tzw. zatarcia skazania, które z kolei zależy od wysokości i rodzaju wymierzonej sprawcy kary. Jednakże w przypadkach drobnych przestępstw najlepiej byłoby domagać się warunkowego umorzenia postępowania. Przesłanki uzasadniające warunkowe umorzenie postępowania opisane są w art. 66 k.k. Zgodnie z tym przepisem:

§ 1. Sąd może warunkowo umorzyć postępowanie karne, jeżeli wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości, a postawa sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa.

§ 2. Warunkowego umorzenia nie stosuje się do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności.

Adam popełnił przestępstwo, które nie jest zagrożone karą przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności. Jeżeli nie był skazany dotychczas za przestępstwo umyślne, może zwrócić się do prokuratora z pytaniem o możliwość skierowania do sądu zamiast aktu oskarżenia wniosku o takie umorzenie. Uzasadnienie wniosku można ograniczyć do wskazania dowodów świadczących o tym, że wina oskarżonego nie budzi wątpliwości, a ponadto okoliczności przemawiających za warunkowym umorzeniem. Pamiętać jednak należy, że warunkowe umorzenie wiąże się z okresem próby (może być wyznaczony w granicach od roku do lat 3) oraz z możliwością nałożenia na sprawcę obowiązków, które w tym okresie musi wykonywać (przykładowe obowiązki to: wykonywanie pracy zarobkowej, nauka lub przygotowanie się do zawodu, powstrzymanie się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, poddanie się terapii uzależnień itp.). Umarzając postępowanie wobec sprawcy, można także zastosować środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdu. Co jednak należy podkreślić, ten środek może, ale nie musi być zastosowany, podczas gdy w przypadku wydania wyroku skazującego sąd musi orzec zakaz prowadzenia pojazdów.

Warunkowo umorzyć postępowanie może sąd, na posiedzeniu, w którym oskarżony ma prawo wziąć udział (art. 341 k.p.k.). Warunkowe umorzenie nie jest skazaniem (nie podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Karnego) – jest swoistego rodzaju zawieszeniem postępowania na okres od roku do lat 3. Jeżeli w tym okresie sprawca będzie wypełniał obowiązki, nie naruszy porządku prawnego, to po upływie okresu próby (a precyzyjniej: po upływie 6 miesięcy od jego zakończenia) żaden organ nie będzie mógł już podjąć i prowadzić dalej postępowania karnego. Sprawa zostanie zakończona.

W przypadku, gdy sąd nie zgodzi się na warunkowe umorzenie postępowania, zostaje wydany wyrok skazujący, który nie oznacza automatycznie ukarania sprawcy i wymierzenia mu zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych. Istnieje bowiem jeszcze jedna możliwość uniknięcia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, a mianowicie uzyskanie wyroku skazującego, treścią którego byłoby odstąpienie od wymiaru kary. W takiej sytuacji sąd wydaje wyrok, w którym zawarte jest stwierdzenie, że sprawca popełnił przestępstwo, o którym mowa w art. 178a k.k., ale sąd odstępuje od wymierzenia mu kary (co nie oznacza pełnej bezkarności – może zostać bowiem orzeczony środek karny lub kompensacyjny). W ocenianym stanie faktycznym należałoby zatem wykazać, że zostały spełnione przesłanki, o których mowa w art. 59 k.k.

Jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, sąd może odstąpić od wymierzenia kary, jeżeli orzeka jednocześnie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione.

Co istotne, w przypadku odstąpienia od wymiaru kary sąd może również odstąpić od wymierzenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, mimo że jego orzeczenie jest w przypadku skazania za prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości (za popełnienie czynu opisanego w art. 178a k.k.) obowiązkowe. Tak zwane zatarcie skazania (a zatem także wykreślenie z Krajowego Rejestru Karnego) następuje z mocy prawa z upływem roku od wydania prawomocnego orzeczenia, czyli nie trzeba składać żadnego wniosku. Jedyny wyjątek to sytuacja, w której sprawca nie wykonał orzeczonego wobec niego środka karnego lub kompensacyjnego (np. nie uiścił świadczenia pieniężnego). Obowiązuje bowiem zasada, że zatarcie skazania nie może nastąpić przed wykonaniem, darowaniem albo przedawnieniem wykonania środka karnego, przepadku lub środka kompensacyjnego. Zatarcie skazania powoduje, że sprawca będzie traktowany jako osoba niekarana, jakby nigdy nie popełnił przestępstwa.

W sytuacji, kiedy sąd nie zgodzi się na odstąpienie od wymierzenia kary, może wymierzyć sprawcy karę grzywny, ograniczenia albo pozbawienia wolności do lat 2 (może orzec tylko jedną z tych kar!). Co jednak jest ważne, musi wtedy orzec zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na okres nie krótszy niż 3 lata. Orzeczenie takiego zakazu wydłuża automatycznie okres, którego upływ uzasadnia zatarcie skazania – nawet gdyby sprawcy wymierzono karę grzywny (zatarcie skazania następuje w takim przypadku zasadniczo po upływie roku) i tak sprawca musi najpierw wykonać orzeczonego środek karny (minimum 3 lata w przypadku zakazu prowadzenia pojazdu), aby doszło do zatarcia skazania.

CZĘŚĆ METODYCZNA

Cel przeprowadzanych zajęć to uświadomienie uczniom:

1. Dlaczego pewne zachowania są zabronione pod groźbą kary.
2. Jakie są zasadnicze dwie kategorie czynów zabronionych i jakie są konsekwencje ich popełnienia.
3. Gdzie można dowiedzieć się, ustalić, czy dane zachowanie jest zabronione pod groźbą kary. W jaki sposób „czytać” przepisy zawierające opis zachowań przestępnych.
4. Od czego zależy wyrok skazujący w postępowaniu karnym – dlaczego nie wszystkie postępowania kończą się wyrokiem skazującym.

Ad 1. Przedstawiony stan faktyczny może być punktem wyjścia do dyskusji, kto, co złego uczynił i dlaczego uważamy, że te zachowania były złe. Można ją jednak rozpocząć od bardziej oczywistych pytań w rodzaju: czy jest dopuszczalne wejście do mieszkania kolegi, w którym znajdują się dwa laptopy, i zabranie

jednego z nich (na zasadzie: dwa mu są przecież niepotrzebne). Dyskusja powinna iść w kierunku uświadomienia sobie przez uczniów, że są w społeczeństwie pewne wartości, których ochrona jest konieczna po to, aby mogło ono funkcjonować. Czym one są istotniejsze, tym bardziej wzmożona jest ich ochrona. Przy czym warto podkreślić, że środkiem, który najlepiej chroni przed naruszeniem dóbr w przyszłości, jest kara kryminalna – nie tylko jest naprawieniem szkody czy przywróceniem do stanu zgodnego z prawem, ale ma w sobie dodatkową dolegliwość, która ma oddziaływać prewencyjnie, uzasadniać nieopłacalność podjęcia zachowania naruszającego dobro istotne dla społeczeństwa. W tym kontekście należy też zastanowić się nad potrzebą karania za prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości, dobrem prawnym, które jest w tym przypadku chronione.

Ad 2. Kolejnym punktem zajęć powinno być uświadomienie sobie przez uczniów, że w systemie prawa istnieją przestępstwa i wykroczenia, których konsekwencje popełnienia są odmienne.

a) Tę część zajęć można rozpocząć od kilkuminutowej prezentacji – w oparciu o kasus i obowiązujący stan prawny – czym się różnią przestępstwa od wykroczeń.

b) Następnym krokiem powinno być najpierw przedstawienie kilku króciutkich stanów faktycznych, aby uczniowie mogli określić, czy ich zdaniem są/powinny być to przestępstwa czy wykroczenia, i uzasadnić swój wybór. Później sami uczniowie mogliby podać przykład zachowań, będących ilustracją przestępstw albo wykroczeń.

c) Ostatnim zagadnieniem omawianym w tej części zajęć, najlepiej w formie krótkiej prezentacji, powinno być wskazanie na odmienne konsekwencje związane z wykroczeniami i przestępstwami.

Ad 3. Ta część zajęć powinna rozpocząć się krótkim wprowadzeniem dotyczącym obowiązywania w polskim prawie Kodeksu karnego i Kodeksu wykroczeń oraz przepisów karnych zawartych w ustawach szczególnych – tam bowiem zawarte są opisy zachowań zabronionych pod groźbą kary. Do tej części zajęć należałoby wcześniej przygotować materiały w postaci krótkiego wyciągu z k.k. Każdy uczeń powinien mieć przed sobą tekst następujących przepisów k.k.:

a) art. 155 § 1 k.k.; art. 177 § 2 k.k.; art. 148 § 1 k.k. (obok art. 8 k.k.);

b) art. 178a § 1 k.k.; art. 13 § 1 k.k.; art. 18 § 2 i § 3 k.k.; art. 115 § 16 k.k.;

c) art. 278 § 1 i 289 § 1 k.k.

ad a) Nauczyciel odczytuje opis karalnego zachowania zawarty w art. 177 § 2 k.k., art. 155 i 148 § 1 k.k. (ten ostatni przepis musi być odczytywany z uwzględnieniem art. 8 k.k.). W kilku zdaniach uzasadnia sposób przeprowadzonej interpretacji zabronionego zachowania z treści przepisu.

ad b) W oparciu o przedstawiony kasus i podane przepisy przy pomocy nauczyciela uczniowie odczytują opisane tam zachowania będące zachowaniami przestępnymi, a związane z prowadzeniem pojazdu w stanie nietrzeźwości. Celem tej części zajęć jest także uświadomienie uczniom, jak szeroko sięga zakres kryminalizacji zachowań związanych z prowadzeniem pojazdu w stanie nietrzeź-

wości! Przy czym cały czas trzeba przypominać konsekwencje związane z faktem popełnienia tego przestępstwa.

ad c) O ile starczy czasu, można jeszcze odczytać czyny zabronione opisane w art. 278 § 1 i 289 § 1 k.k. i spróbować je porównać ze sobą.

Ad 4. Ta część zajęć powinna mieć formę krótkiego wykładu, dzięki któremu uczniowie powinni dowiedzieć się, że prawo przewiduje pewne środki reakcji na popełnione przestępstwo, będące korzystne dla sprawcy, ale ich zastosowanie zależy od jego postawy zarówno przed popełnieniem przestępstwa, jak i po. Jest tutaj pewne pole do dyskusji wychowawczej z uczniami na temat tego, jaka powinna być reakcja sprawcy złapanego na popełnionym przestępstwie: czy negocjowanie popełnionego zła, przewlekanie postępowania i inne czynności, które – co należy podkreślić – stanowią realizację konstytucyjnego prawa do obrony; czy przyznanie się, wyrażenie skruchy, naprawienie szkody, czasami umożliwiające zastosowanie łagodniejszej procedury (umorzenia postępowania). Można też poprosić uczniów, aby wczuli się w rolę osoby pokrzywdzonej popełnionym czynem zabronionym. Czy reakcja państwa na popełnione przestępstwo w postaci umorzenia postępowania, czy odstąpienia od wymiaru kary byłaby przez nich uznana za sprawiedliwą?

Czas przeprowadzonych zajęć: zasadniczo 3 godziny lekcyjne (zależy od tego, jak aktywna jest grupa uczniów).